

Pravda a problém epistemických hodnôt

Mgr. Martin Nuhlíček, PhD.

PRAVDA. TEORETICKÉ A PRAKTICKÉ ASPEKTY

Smolenice, 18.-20.10.2017

Úvod

- **Epistemická hodnota** = hodnota spojená s kognitívnymi výkonmi, ako sú pravdivé presvedčenie, zdôvodnené presvedčenie, poznanie, porozumenie atď.
- **Ciele príspevku:**
 1. preskúmať, v akých úlohách vystupuje **pravda** v systéme epistemických hodnôt
 2. uvažovať o možných vysvetleniach epistemickej hodnoty, ktorou disponuje **pravda**

Menónov problém

- Platón – **Menónov problém**:
Prečo je **poznanie** hodnotnejšie než **pravdivá mienka**?
- Východiskový predpoklad: niečo poznať (vedieť) je cennejšie než len mať pravdu vo svojej mienke
- Zhoda v **praktickej hodnote**:
Ak sa chceme dostať do Larissy, tak poznanie správnej cesty, ako aj pravdivá mienka o správnej ceste nás rovnako dobre dovedú do cieľa
- V čom teda poznanie prevyšuje pravdivú mienku?

Nenáhodné poznanie

- Klasická odpoveď: poznanie je **nenáhodné**
- Pravdivú mienku môžeme nadobudnúť aj vplyvom náhody, poznanie však zahŕňa adekvátny a stabilný kognitívny vzťah voči príslušnému stavu vecí
- Platón: pravdivá mienka sa ľahko stratí, ale poznanie je stabilnejšie – „poznanie je pripútané k pravde“
- Tento rozdiel sa tradične vyjadruje pomocou **zdôvodnenia**
- Tripartitná definícia: poznanie = zdôvodnené pravdivé presvedčenie (mienka)

Problémy so zdôvodnením

- **Hypotéza:**

Poznanie je hodnotnejšie než obyčajné pravdivé presvedčenie, pretože je **zdôvodnené**

- **Problémy:**

A) bližšie špecifikovanie zdôvodnenia je značne heterogénne – samostatný epistemologický problém

B) je náročné vysvetliť, akým spôsobom faktor zdôvodnenia zvyšuje hodnotu poznania

- Uvedieme dva argumenty v prospech B)

Argument č. 1: Problém pohltienia

- L. Zagzebski – príklad s kávou:
Ak raz máme šálku **dobrej kávy**, tak na jej hodnotu už nemá vplyv hodnota kávovaru, ktorý ju vyrobil
Ak raz máme **pravdivé presvedčenie**, tak na jeho hodnotu už nemá vplyv hodnota jeho zdôvodnenia
- Nenáhodne pravdivé presvedčenie nemá axiologickú výhodu pred náhodne pravdivým presvedčením
- Hodnota zdôvodnenia je **pohltená** hodnotou pravdy
→ Zdôvodnenie nedokáže vysvetliť vyššiu hodnotu poznania oproti pravdivému presvedčeniu

Argument č. 2: Gettierov problém

- Hlbší problém:
Zdôvodnené pravdivé presvedčenie \neq poznanie
- E. Gettier vytvoril príklady, v ktorých subjekt má zdôvodnené pravdivé presvedčenie, ale nemá poznanie
- L. Zagzebski ukázala, že „gettierovské“ protipríklady je možné myslieť pre ľubovoľné chápanie zdôvodnenia
- Poznanie sa nedá korektne **vymedziť** pomocou zdôvodnenia
→ Zdôvodnenie nemôže tvoriť zdroj vyššej hodnoty poznania oproti pravdivému presvedčeniu

Paradox hodnoty poznania

- **Axiologický paradox:**

Je intuitívne plauzibilné, že hodnota poznania presahuje hodnotu pravdivého presvedčenia

Pokusy vysvetliť vyššiu hodnotu poznania pomocou prvku zdôvodnenia sú však neúspešné

- Zdôvodnenie možno chápať **univerzálne** ako rozdielovú podmienku medzi pravdivým presvedčením a poznaním (poznanie = pravdivé presvedčenie + X)
- Potom tento paradox platí **univerzálne**

Možnosti riešenia

- **„Menónov paradox“:**
Nie je možné uspokojivo vysvetliť predpokladanú axiologickú nadradenosť poznania nad pravdivým presvedčením
- **Perspektívy riešenia:**
 - stotožniť poznanie a pravdivé presvedčenie
 - vymedziť poznanie bez podmienky pravdivosti
 - odmietnuť poznanie ako epistemickú hodnotu
- Všetky tri možnosti majú neintuitívne dôsledky

Pravda v systéme epistemických hodnôt

- Je pravda **najvyššou** epistemickou hodnotou?
- Epistemologické teoretizovanie sa často vracia späť k pravde – sú rozličné epistemické veličiny (poznatie, zdôvodnenie...) **inštrumentálne** hodnotné vzhľadom na hodnotu pravdy?
- Dôvody proti tejto téze:
 - poznanie hodnotovo prevyšuje pravdivé presvedčenie
 - pravdivosť je konštituentom hodnoty poznania
 - zdôvodnenie a pravda majú nezávislú hodnotu
- Pravda sa javí ako **najzákladnejšia** epistemická hodnota

Pravda ako epistemická hodnota

- Ako možno vysvetliť vlastnú **hodnotu pravdy**?
 - pravda orientuje praktické konanie
 - pravda umožňuje robiť morálne rozhodnutia
 - pravda systematicky podporuje ľudskú prosperitu
 - pravda indikuje správne fungujúci kognitívny systém
 - pravda určuje charakter racionality
- Pracovná hypotéza:
 - pravda je nedefinovaná **fundamentálna hodnota**
(základné epistemické pozitívum – ostatné črty odvodené)

Literatúra

- BONDY, P. (2015): Epistemic Value. In: J. Fieser – B. Dowden (eds.): *Internet Encyclopedia of Philosophy*. Dostupné na: <http://www.iep.utm.edu/ep-value/>
- GETTIER, E. (1963): Is Justified True Belief Knowledge? *Analysis* 23 (6), 121-123.
- KVANVIG, J. L. (2003): *The Value of Knowledge and the Pursuit of Understanding*. Cambridge: Cambridge University Press.
- PLATÓN (1990): Menon. In: *Dialógy I*. Bratislava: Tatran, 483-524.
- PRITCHARD, D. (2012): *Knowledge and Understanding*. In: D. Pritchard – A. Millar – A. Haddock (eds.): *The Nature and Value of Knowledge. Three Investigations*. Oxford: Oxford University Press, 3-88.
- STEUP, M. – SOSA, E. (eds.) (2005): *Contemporary Debates in Epistemology*. Malden: Blackwell. Chap. 10: Is Truth the Primary Epistemic Goal?, 285-312.
- ZAGZEBSKI, L. (1994): The Inescapability of Gettier Problems. *The Philosophical Quarterly* 44 (174), 65-73.
- ZAGZEBSKI, L. (2003): The Search for the Source of the Epistemic Good. *Metaphilosophy* 34 (1/2), 12-28.